

MODERNE STADSONTWIKKELING: SUPERGLOBAL VERSUS SUPERLOCAL

Het tienjarig jubileumcongres van Master City Developer in april kreeg een bijzondere opening. Twee keynote speakers vlogen naar een van de uitersten van het spectrum dat moderne stadsontwikkeling heet. DEGW-medeoprichter John Worthington pakte het mondiale perspectief, kunstenaar/innovator Daan Roosegaarde belichtte (letterlijk) het laagste schaalniveau: de verloederde plek in de stedelijke openbare ruimte, die met lichtkunst wordt opgewaardeerd en nieuw leven krijgt. Een impressie.

Het MCD-jubileumcongres werd afgetrapt door directeur Geurt van Randeraat, die constateerde dat twaalf, dertien jaar geleden een nieuw vak werd uitgevonden: stedelijke gebiedsontwikkeling. Grote projecten met meer partijen en andere programma's: hoe dat allemaal te integreren? Deelnemers aan de MCD-leergang zijn daar de afgelopen tien jaar in geschoold. En anno 2013 is het tijd om het vak opnieuw uit te vinden, aldus Van Randeraat: 'Dat is misschien niet leuk, maar wel spannend. Deelnemers van onze eerste leergang die hier vandaag rond lopen zullen heel andere begrippen horen dan destijds: organisch ontwikkelen, multiple businesscases. Mensen die het einde van gebiedsontwikkelingen verkondigen, praten klinkklare onzin; er liggen in de steden nog steeds grote opgaven op ons te wachten. De opgave om steden aantrekkelijk te maken en houden is onverkort van kracht, nieuwe vraagstukken – zoals klimaatadaptatie – dienen zich aan. Dat vraagt om nieuwe perspectieven en nieuwe tools; het vak van gebiedsontwikkeling is springlevend.' John Worthington was door de organisatoren van het MCD-jubileumcongres gevraagd het perspectief voor de stads- en gebiedsontwik-

keling neer te zetten. Dat liet de medeoprichter van adviesbureau DEGW en voorzitter van de Academy of Urbanism zich geen twee keer zeggen. Met een vloeiende presentatie – die af en toe wel wat naar glittering generalities neigde, maar dat was ook inherent aan de vraag om een brede inleiding – zette Worthington de stand van zaken neer. Met 2008 als cruciaal keermoment in de geschiedenis: de confrontatie tussen de kredietcrisis en de klimaatsverandering. De wereld zou daarna niet meer dezelfde zijn; op zoek naar de nieuwe economie waarin goed leven niet meer ten koste hoeft te gaan van de aarde.

VERSCHIL IN MINDSET

Met één kaartje liet de veel reizende Worthington zien hoe de machtsbalans in de wereld aan het verschuiven is: de vluchten die Emirates Airlines uitvoert vanaf Dubai. 'Vliegtuigen kunnen tegenwoordig zo lang in de lucht blijven dat vanuit Dubai alle wereldsteden in één stop bereikt kunnen worden. Dit is het nieuwe centrum van de wereld.' De context voor stadsontwikkeling is heel snel aan het veranderen. In de zich ontwikkelende wereld wordt volop gebouwd, aldus

Worthington. Het nieuwe tienjarenplan voor China meldt dat in de komende periode voor 400 miljoen mensen nieuwe steden gemaakt moeten worden. 'De uitdaging daar is niet alleen om die steden te realiseren, maar er ook echt levende communities van te maken. Zet daar de ontwikkelde wereld tegenover, waar de nadruk ligt op een beter gebruik van het bestaande.' Dat laatste illustreerde hij aan de hand van de voormalige Oost-Duitse industriestad Carl Zeiss Jena, waar DEGW adviseerde om de rigoureuze bevolkingsdaling na de Wende in goede banen te leiden. 'De mindsets zijn dus heel erg verschillend.' De discussie over de toekomst van stedelijke ontwikkeling vindt volgens Worthington plaats tegen een groeiend debat over de nieuwe economie. 'We denken na over 'hoeveel genoeg is' en herdefiniëren wat een 'baan' is. Werk is bijvoorbeeld net zo goed dat je je tijd besteedt aan het bouwen van een lokale community. Het gaat erom dat je waarde toevoegt.'

SAMEN WERKEN AAN STAD

Kijkend naar de steden pleitte Worthington voor een balans tussen de participatieve en regulerende democratie. Oftewel: individuen moeten in de stad de kans krijgen om hun eigen dromen te verwezenlijken, maar hoe leid je dat in goede banen? 'De stad van de toekomst is organisch, dubbelzinnig, non-hiërarchisch, toegankelijk, een netwerk en een plek voor toevallige ontmoetingen.' De manier waarop er aan deze stad moet worden gewerkt is collaborative urbanism: met niet meer de overheid in een sturende rol, maar particulieren die moeten ophouden met klagen en zelf de handen uit de mouwen moeten gaan steken. Ook wel de civic economy genoemd: een gebalanceerde samenwerking tussen burgers, ondernemingen en overheden. Aan de hand van voorbeelden als HafenCity in Hamburg liet Worthington zien dat er op een andere manier plannen gemaakt kunnen worden.

Ook zag hij veel kansen in tijdelijk gebruik, zoals het project Test Rite Rotterdam – een samenwerking van de Internationale Architec-





tuur Biënnale en ZUS Architects waarbij het Central District van de havenstad nieuw leven wordt ingeblazen. 'Begonnen als een kunstproject laat dit de potentie van het gebied zien.' Worthington eindigde met een serie ambities voor de stad: sta diversiteit en keuze toe, richt gebouwen en openbare ruimte in volgens de shared space-filosofie, respecteer bestaande culturen. Om die ambities waar te maken is er een nieuw soort stadsontwikkelaar nodig: 'from form-maker to change-shaper'. Oftewel iemand die niet focust op wat er gebouwd moet gaan worden – en de vorm die dat krijgt –, maar in plaats daarvan focust op het leggen van verbindingen, om daarmee een veranderingsproces op gang te krijgen. Onorthodoxe manieren van werken worden daarbij van harte aangemoedigd: omarm het upside down thinking.

VERHALEN GENEREREN

Iemand die op een heel andere manier naar de stad kijkt – inderdaad upside down – is kunstenaar/innovator Daan Roosegaarde. Inmiddels bekend van zijn 'interactieve landschappen' die met licht reageren op de aanwezigheid van mensen, staat Roosegaarde voor een andere benadering van de gebouwde omgeving. Bij de start van zijn presentatie liet hij een foto zien van een tegelwijsheid die hij ergens tegen kwam: 'Zij wilde de wereld zien, hij installeerde Google Earth.' Volgens Roosegaarde is het tekenend voor hoe mensen op dit moment de realiteit ervaren: 'Er is de 'analoge' stad waar op dit moment niets gebouwd wordt en de virtuele emotie in de Facebook/Twitter-cloud – daar zit wel

de dynamiek. Hoe kunnen we dan nieuwe omgevingen maken, een nieuw type plekken, waar kunst en technologie versmelten? Dat is de uitdaging waar we voor staan.' Roosegaarde noemde als eerste voorbeeld de aanpak van de Maastunnel in Rotterdam, een project uit 2007. Gebouwd in 1942 had de tunnel voor wandelaars geen goede reputatie. Dat veranderde toen Roosegaarde met zijn studio aan het werk ging: 'Kunnen we hier een landschap maken dat tot leven komt in de aanwezigheid van mensen? Een omgeving die op jou reageert en niet meer 'plat' is?' In samenwerking met de gemeente Rotterdam en Eneco ontstond 'Dune'; ruisend licht dat de Maastunnel en passanten op een bijzondere manier begroet. Een voorheen gribusachtige plek kwam daardoor met stip op één te staan in de lijst met locaties voor bijzondere trouwfoto's: 'De plek krijgt een nieuwe betekenis en genereert nieuwe verhalen die buiten jouw invloed als ontwerper staan.'

PLEKKEN VERLICHTEN

Gesterkt door deze ervaring pakte Roosegaarde – die zichzelf een 'hippie met een businessplan' noemt – de afgelopen jaren tal van andere projecten op. Hij werkt onder meer samen met corporaties (Ymere, Trudo), ontwikkelende bouwers (Heijmans) en energiebedrijven (Eneco). 'Onze inzet is om soft en hard capital uit te lokken en dat te verbinden, om daarmee bestaande plekken een upgrade te geven.' Voorbeeld is een oude kerk in Lille die nauwelijks meer bezocht werd, maar na installatie van de 'Lotus Dome' ineens herontdekt werd. Of het Van Eesterenplein in Almere,

waar gemeente en woningeigenaar Ymere rondom een renovatieproject proberen de mensen weer uit hun huis te krijgen. Roosegaarde installeerde de 'Marbles', grote licht- en geluidgevendende keien die de functie van het knikkeren op het plein een eigentijdse invulling geven. 'Bewoners hadden aangegeven dat het lichter moest worden op het plein; de Marbles voorzien daarin. Ze zijn hufteerproof, jongeren mogen erop hangen zoveel ze willen. Bij aanraking reageren de stenen.' Ook hier traden mooie en onvoorziene neveneffecten op: 'Er werd een foto gemaakt van drie jongens bij de stenen die toevallig allemaal in Adidas gekleed waren. Adidas pakte die foto op en plaatste hem wereldwijd op haar website. Dat hadden we vooraf niet kunnen voorzien.'

VAKMANSCHAP COMBINEREN

Roosegaarde verklaarde zich voorstander van de superlocal-strategie: op het allerlaagste schaalniveau proberen de kwaliteit van plekken een nieuwe impuls te geven, door samenwerking. Dat kan zelfs bij een openbare ruimte als de snelweg, zo liet hij zien aan de hand van het project dat hij met Heijmans ontwikkelt: de Smart Highway. 'Wegen bepalen meer ons landschap dan pleinen en architectuur. Terwijl de wegenbouwers die weg zo sober en doelmatig willen inrichten, denken wij heel anders. Bijvoorbeeld met verfsoorten die overdag opladen en 's nachts licht geven, of die je waarschuwen voor veranderende weersomstandigheden en bij vorst bijvoorbeeld sneeuwvlokjes op het wegdek laten zien.' De komende drie jaar worden dergelijke concepten met Heijmans verder uitontwikkeld. Roosegaarde was er enthousiast over: 'We combineren hun vakmanschap met het onze. Van een benadering van 'wat kost het' gaan we naar 'wat is het waard.' Dat vraagt echter wel dat we in dit land ophouden met het bekende 'ja, maar...'-antwoord, aldus Roosegaarde. 'Er is zoveel vakmanschap in Nederland, laten we daar gebruik van maken. Dan moeten we wel af van iedereen die maar zijn mening geeft naar mensen die met concrete voorstellen durven komen.' [Kees de Graaf]

